

REVISTA ENCICLO- PEDICĂ

REVISTĂ PERIODICĂ LUNARĂ

Răspundător: Ioan Corbu, Cluj, Str. Gen. Grigorescu 16.

Se împarte gratuit, în librării 3 Lei esemplarul

(N. B. Numărul 9 va apăre nu peste mult).

Tot la „limba noastră“.

După încercările „Adevărului“ de a ne lua peste picior, la cari nu i-am rămas datori, și după injurăturile, cari nu fac cinste „Curentului“, ne-a fost dat să vedem în „Universul“ și câte-va observări făcute cuviincios de d-l T. Pisani, așe cum se cuvine la o discuțiune despre problema limbei.

Înainte de a intra în discuțiunea acestor observări vrem să amintim, că și noi am combătut încă înainte cu vr'o doi ani împrumuturile din l. franceză acolo, unde avem cuvîntul românesc corespundător, ca „reproșa, detaliu, șef...“ în loc de rom. „împuța, amănunt, căpetenie, cap...“ Pentru „cap“ în înțelesul de „șef“ avem format și un al treilea plural „capi“ (pe lângă „capuri, capete“), „capi oștilor, partidelor“...) Francezul „șef“, deși de origine latină, dela „caput“, n'a mai păstrat nici un sunet din cuvîntul latin, și dóră acest-a e rostul împrumutului din o limbă neolatină, păstrarea caracterului latin al limbei, lucru necunoscut la școla fonetică. Ce lipsă am avut să împrumutăm francezul „șef“, preschimbat până la nerecunoșcere, când noi am păstrat așe de bine formele latine: „cap, căpetenie“. Pentru franțuzismele din însemnarea d-lui Pisani din articolul din urmă (25 Oct.) și noi avem în Dicționarul nostru acel-ași cuvînt românesc, afară de „șansă“, pentru care n'am luat pe „noroc“, nu pentrucă e slav, ci pentrucă „șanse“ însemnă în primul loc: „sorti“, uneori „bun augur“ (e românesc: „agura, augura, augur, macedorom: uigure“), iar pentru „evidenția“, în loc de „vădi“, care e tot slav, deși semină a românesc („vęd“), am luat cuvîntul românesc așe de frumos și mai corespundător și din aceeași rădăcină latină: „îvedera = evidenția“. Am întreba însă pe d-l Pisani pentru ce folosește franțuzismul „popular“, când avem formațiunea românescă „poporan“, și mai ales după învățăturile, ce ne-a dat despre cacofonie (odată l-a citat din Maiorescu, dar a doua óră l-a

folosit însu-și). Am mai întreba pentru ce face și d-sa ca toți fonetiști dela femeninul „nouă (nouă)” pluralul „noui (noi)”, care e forma masculină. Numai cei ce n'au în măsură deplină simțul limbei românești, pot suporta atributul masculin la substantivul feminin: „cuvinte, porți noi” în loc de „noue (noue)”, cum țice poporul, și cum e corect românește. E o lege *fonetică* românească, pe care *fonetiști* nu o cunosc, că e după u, s, ș, ț, z, Ț și câte odată și după r — ca în „care”, plur. dela „car” — se rostește ă, ă, deci nu e lipsă să stricăm gramatica și să scriem „noui”, nici „nouă” în loc de „noue (noue)”, și tot așa scriem „oue (oaue), semințe, grase, care...” și rostim, dar nu scriem la plural „ouă, sămință, grasă, cară...”).

Și acum să trecem la observările d-lui Pisani.

D-sa nu răspunde nici acum la întrebarea despre principiile conducătoare la curarea și cultivarea limbei românești, și îmi face imputarea, că vreu să îndepărtăm slavismele, turcismele și ungurismele, și să le înlocuim cu neologisme. Nu, asta n'am Țis-o. Chiar și în articolul din urmă am spus-o respicat, că acolo, unde pe lângă cuvîntul slav avem și cuvîntul românesc (de origine latină) vom folosi totdeauna pe cel românesc și nu întors, cum face școla fonetică. Chiar și Maiorescu a dat acésta „îndrumare înțeleptă”, și chiar dacă n'ar fi dat-o, ea se înțelege de sine și nu suferă nici o dispută, că în o limbă neolatină așa cată să fiă și nu întors; dar d-l Pisani se ferește și acum să o recunoscă. Și noi folosim ca și școla lui Cipariu unele slavisme, pentru cari n'avem cuvînt românesc, și nu mi-a trecut prin minte (adecă prin „gând”, cum le place fonetiștilor), ca să înlătur „raiul” slav (nu cumva o fi grec ca și „iad”?), sub scutul cărui-a vre d-l Pisani și de astă dată să pună ungurismele și turcismele. În dicționarul, ce am lucrat, l-am însemnat ca slavism, dar nu i-am pus cruce, semn, că am vrè să-l înlăturăm. Dar tot dând bună pace „raiului” slav, pentru care n'avem un cuvînt românesc corespunȚător, afară de espresiu-ne „ca în sinul lui Avram”, nu vom merge până acolo, ca să înlăturăm, cum ne învétă d-l Pisani, neologisme ca „paradis” dela grecul „paradeisos” = grădină (o colindă încă îi țice: „Raiule, grădină dulce”), întrat în l. latină și din acésta întrodus cu creștinismul în tôte limbile europene, nu numai neolatine, ci și germanice și în maghiară... și încetățenit și în limba literară românească, deci nu-l vom înlătura și nu vom da monopolul „raiului”, ci îl vom lăsa în traducerea lui „Dante, Paradisul”, ca și în prosă și poesie.

Venim acum la slavismul „bolnav, bolnăvióră”. Nici pe acest-a n'am cerut să-l înlăturăm, cu atât mai puțin să-l scótem

din „Miorița”, și să-l înlocuim cu „morbósă”. Dar aici mai avem și câte un cuvînt românesc, care nici noi nu ne putem învoi să fiă scos din limbă. Dacă lăsăm pe „bolnăvióră” în Miorița, apoi o fi avînd și cuvîntul românesc atât-a drept în l. românescă. Așe avem pe „långed” (Macedo-Români nu-l au decât pe acest-a, n'au pe „bolnav”), apoi pe „leșinat” (leșinat de fóme) și formațiunea cãrturãrescã, dar românescã: „suferrind”. Pentru „bolnav” s'a cãutãt alt termin, nu pentrucã e slav, ci pentrucã pe aici „bolnav” se ñice numai celui ce s'a „bolnãgit”, adecã și-a rupt o mână, un picior (cu un picior de lemn), așe cã e mai greu sã dai cuvîntului cunoscut alt înțeles, decãt sã introduci unul nou. Nu poți învęta pe țeran sã-și ñicã „bolnav”, cãnd i-s mánurile și piciorere întregi. Șcõla lui Cipariu nu s'a înjosit sã imprumute tóte „beteșugurile, belșugurile, ambrișugurile...” unguresci (sã-l întrodúcã fonetiști și pe acest-a din urmã, cãci „șugurile” sunt mai poetice*), și nu e „banal” ca „omina” românescã), cari ne amenințã limba și naționalitatea cu desnaționalizare. Italiieni și Franceji au moștenit pe „malato, malade” al lor din lat. „male habitus”, care în româneșce a dat pe „mãrat”, slavonit: „mãrac, sãrac”, a cãpãtat deci alt înțeles. Și atunci au întrodus latinismul „morbos”, care l-a învętat ușor poporul, avînd terminațiunea românescã: „-os, ca frumos, pecinginos, sgãrbos, rãios... morbos”. Nu avea sã înlocuiescã pe „bolnăviórã” din Miorița, și nu cunosc alte latinisme întroduse pentru limba satelor. Dar, cum a învętat poporul atãte-a țigãnisme fãrã nici o lipsã, cum a învętat pe „marod, beteag”, ce pecat mare în contra limbei româneșce e cã a învętat și un cuvînt nou, de lipsã, din limba latinã, l. mamã? (șcõla foneticã a împrumutat din francezã pe „morbid”). Sau dórã cuvintele din dicționarul francez sunt tóte pãstrate de poporul francez din limba latinã rusticã? Sunt în mare parte împrumutate de-a-dreptul din latina clasicã, care era în evul mediu limba besericeii și a administrației; așe se esplicã avuția materialului lexical latin în cele-alalte limbi neolatine, pe cãnd noi am avut și în besericã și în administrație limbi strãine, de unde au intrat și în limba poporului atãte-a strãinisme; și ađi,

*) Ungurismele „meștesug, belșug...” sunt ađi desfãtarea și fala scrietorilor fonetiști; dar sã ne aducem aminte cum batjocoria șcõla foneticã terminațiunea rom. „ciune” din lat. „tionem”, fiindcã însemnã în l. maghiarã „urit” (se îndreptau dupã l. maghiarã, și nu suferiau îndreptarea dupã l. latinã, care le era „strãinã” și urgisitã). „Rugãciune, închinãciune, înțelepciune...” sunt urite („csunyán hangzik ez a ciune”), pentrucã în capul lor nu se afla nici un grãunte de „înțelepciune” românescã, ci numai „ocoșag” unguresc.

când avem puțința și cunoștințele de lipsă pentru a ne cura și cultiva limba, și a-i păstra caracterul neolatin, s'a apucat desmățarea fonetistă să sugrume și ce a mai rămas latin și să înlocuiască cu străinismele dușmane.

Pentru a apăra ungurismele „gând, gândi” față de rom. „cuget, cugeta” d-l Pisani ne citéză câte-va versuri din un cântec haïducesc: „Stan al Bratei se scula, Și pe gânduri se punea, Se gândea, se răsgândea, Harabaci că nu-și găsea”. Am căutat în dicționar, căci mărturisesc că nu cunosc limba asta așe de poetică românescă cu „harabaci”, și am aflat, că „harabaci” (e în singular, nu în plural, dar în grafia fonetică e tot un drac, Academia a făcut unele îndreptări, având în vedere regulile gramaticale — harabaciu — dar bolșevici nu le țin, căci lor nu le trebuie nici o regulă) e „harambașa”. În poveștile, ce am auđit ca copil nici aminte nu era de „harabaci”, ci de „vătavul”, sau „căpitanul hoților”; acest din urmă a intrat de mult în limba poporului, aduce cu rom. „căpetenie” și derivă din acee-ași rădăcină latină. Mă invită d-l Pisani să înlocuiesc pe „gând, gândi...” din acest cântec cu „cuget, cugeta, răscugeta”, si dacă îmi va „place”, să-i dau de știre. Pentru ce scâlciezá („stâlcește”) d-l Pisani, ca toți fonetiști, limba și gramatica românescă, trecend la conjugățiunea a III-a verbul „plăcē (plăcea)”, care în întregă evoluția limbii latine și române de vr'o treimii de ani a rămas la conjug. II-a până ađi. Din capul locului cată să trag luarea aminte a d-lui Pisani (în românésca d-sale „băgarea de seamă”), că în cazul acest-a (cu „gând”) nu se pôte aplica „îndrumarea înțelēptă” alui Maiorescu, în care e vorba de slavisme, nu de ungurisme, și de înlocuirea lor cu neologisme — ori crede d-sa, că „cuget cugeta” sunt neologisme?

Am mai avut dispută cu un scrietor, cărui-a încă îi cășunase pe ung. „gând”, și voia să ne convingă, că „cuget” în loc de „gând”, „nu se pôte, nu merge”. I-am răspuns în Numărul 10—933, și de atunci n'am mai căpētat răspuns. Presupunend, că în cântecul citat „gând...” nu s'ar putē înlocui cu „cuget..;” (de fapt numai din cauza metrului), întreb pe d-l Pisani: pentrucă un străinism se află într'o „Frunđă verde lapte acru”, sau chiar în „Miorița”, ori în poesia lui Eminescu (se află și acolo), sau în Sânta-scriptură, urméză de aici să nu mai suferim în limba românescă cuvîntul românesc corespunđător, care n'a avut fericea de a fi cântat în versuri, și pôte că numai pentrucă n'a rimat cu „lapte acru”? Dar dacă lui Stan al Bratei ni-se pare (da, numai ni-se pare), că-i stă mai bine să „gândescă” decât să „cugete”, ore pentru acee-a nici

filosoful se n'aibă dreptul să „cugete“, ci numai să „gândescă“ ca Stan și „harabaci“ democrați? (am vădut de fapt, că „cuget,-a“ a fost judecat la mórte de bolșevici și nu i-se mai recunoșcea nici înțelesul de „cuget“; nici d-l P. nu-l are la inimă). A fost însă un timp, când „limba vechiă și înțelptă“ nu cunoșcea decât pe „cugeta“, și n'avea nimeni cum să cugete, că încă nenăscutul „gândi“ ar putè fi mai frumos și mai democratic decât „cugeta“, și cum a fost mai pòte fi, dacă vom avè un pic de tragere de inimă pentru „limba vechiă și înțelptă“ românescă.

Dar de ce n'a luat d-l Pisani un esemplu din poesia lui Eminescu, în care încă pòte afla pe „gând“, și încă în versuri clasice ca „gânduri, ce-au cuprins tot universul, încap bine'n patru scânduri“? De ce nu m'a invitat să înlocuiesc aici pe „gânduri“ cu „cugete“, și să mă întrebe, dacă îmi va „place“? De sigur, că-mi va plăcè și încă mai bine, și nu cred, că d-l Pisani ar putè judeca altcum, afară dacă d-sa nu pòte suferi cuvîntul românesc. Eminescu însă nu l-a putut folosi aici pentru singura scădere, că „cugete“, fiind de trei piciorè, nu încăpea în metrul versului, și nu rima cu „scânduri“. Dar óre pentru atât-a lucru, o nemică, se pòte încuviința se înlăturăm nobleța „cugetărei“ româneșci, și să o înlocuim cu un ungu-rism, care nici n'a avut la popor înțelesul de „cuget“, ci de „grijă, pèsare“? Dela acèsta rădècină (latină) Italieni și Fran-ceji au făcut pe „pensare, penser“ al lor, numai noi am păstrat nobleța cugetărei clasice „cogito“, și acum să o aruncăm pro-steșce la vechituri pentru vinătura străină și dușmană, nu-i asta o crimă în contra limbei româneșci? „Gândire, gânditor“ nu se află în limba poporului nici ca forme, nici ca înțeles; le-a plâsmuit desmătarea și demagogia șcòlei fonetice, și le-a cucuiat în locul „cugetărei și cugetătorului“ prea nobile pentru demagogi. E aceea-și desmătare demagogică, care se rușinează și de numele de „Român“ (pe care l-a păstrat poporul), și care-și bate pieptul și toba în piață cu numele de „Valah“, pe care nici nu l-au aflat la popor, ci l-au luat de-a-dreptul dela străini.

Să ne spună d-l Pisani, dacă cucuiarea „gândului și gân-direi“ în fruntea unor reviste și societăți ca „gândirea, gând ro-mânesc, gândirea europeană“, s'a făcut tot dupè „îndrumarea înțelptă“ alui Maiorescu și să ne dee de șcire, că înlocuirea lor cu „Cugetarea, Cuget românesc, Cugetarea europeană“... , pentru ce n'ar putè să i placă, sau îi sunt mai dragi străinis-mele, dar se fereșce să ni-o spună?

Am luat în apărare cuvîntul românesc, „limba vechiă și

înțeleptă" amenințată și chiar călcată în picior de viniturile străine și dușmane răsfățate de școla fonetică și amenințându-ne și săpându-ne caracterul neolatin al limbei, și d-l Pisani se crede îndatorat să sară în apărarea viniturilor răsfățate, iar necarea, sugrumarea cuvîntului românesc nu vre să o vedă. Dacă ar mai veni Maiorescu, nu mă îndoiesc cătuși de puțin, că unde, de care parte ar afla „îmbolnăvirea literară", la *cugetarea românescă*, ori la *gândirea unгурescă*, care nici numele de Român nu-l mai pôte suferi.*)

*) În numărul 3—933 scrieam, că cu evoluția fonetistă a limbei noastre vom vedea pe „deșcceptă-te, Române" preschimbata în „Trezește-te, neam valah", și am ajuns-o și asta. Citiți în Numărul din urmă al revistei „Gând românesc" poesia „Neam valah, neam al meu" de A. Cotruș. Prețuim poesia democratică a poetului Cotruș, dar aici democrația a degenerat ca pretutindeni în demagogie. Opt versuri din douăzeci sunt sbieretul demagogic, de reclamă: „Neam valah, neam al meu, Neam valah, neam al meu...". Bum-da-ra, bum-bum-bum... de opt ori. Blăstēmul „De fulgere să piără.." a fost prefăcut după blăstēmul democratic „Măncă-v'ar cataróiele" în „măncăne pustiul (pe la noi se țice: „sícreta vė mănănce"). Armamîntul „neamului valah" („pumn puscă, frunte, cósă, sapă, secere..." (ca la Abisinieni). Mai democratic armamînt nici că se pôte, mai ales „fruntea", cu care se pôte și izbi, ca berbeci, și împunge, firește, cine e îndestrat și cu córne; cât pentru „secere", ea a fost mobilizată numai pentru rima versului, altcum mai bune servicii ar face „măciuca". După cât se pare, poetul o fi auđit, că partidul țerănesc a publicat concurs pentru un marș electoral al partidului, și din recunoștință pentru d-l Vaida, pentru laudele, ce i-a adus — aceste-a pe bună dreptate — a ținut să-i mulțămescă cu acest marș electoral pentru partidul valahist.

Se vede, că și redacția „Gândului românesc" n'a vedut nu știu ce scofală în acésta poesie, căci a publicat-o numai după două articole și alte poesii, și nu în fruntea revistei, cum s'o fi așteptat de sigur poetul noului „Rēsunset"; sau că i-a fost órecumva să publice un marș al „neamului valah" sub fruntarul „Gând — încă — românesc". Dar de ce mai întârđiă și rămâne înapoia evoluției limbii, după publicarea noului imn național, adecă „nemesc", să înlătore odată învechitul și „banalul" „romănesc" și să-l înlocuiescă cu democraticul „valah", deci „Gând valah".